

משפט יצחק

כפיית גט, צווי הגבלה והרחקות דרבנו תם

בין גט מעושה להצלה מעיגון, ובין כוח בית הדין למידת הדין

גיליון 36 • אישות וגירושין

מאת: הרב יצחק דן גרונברגר

יצירה מקורית מאת הרב יצחק דן גרונברגר. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. ציטוט קצר ומידתי מותר בכפוף לייחוס מלא ולהפניה פעילה אל grunberger-law.co.il.

בחודש תמוז תשפ"ו הוגש לוועדת החוקה הדיווח השנתי על קיום פסקי דין של גירושין. עצם קיומו של מנגנון מעקב ציבורי, בצד סמכות בתי הדין להטיל צווי הגבלה ואף להכריז על הרחקות דרבנו תם, שב ומעמיד לפתחו של היושב על מדין שאלה עתיקה וחדשה כאחת: אימתי כוח הכפייה מציל עשוקה מיד עושקה, ואימתי לחץ שאינו מדוד עלול להביא חלילה לידי גט מעושה שלא כדין. כי אמנם "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק", אך אף שערי היתר אינם נפתחים אלא במפתחות שמסרה תורה לחכמיה.

השאלה הנידונה

בית הדין פסק שעל בני זוג להתגרש, והבעל עומד בסירובו. באילו מצבים רשאי בית הדין לכופו ממש עד שיאמר "רוצה אני"; באילו מצבים אין כופין בשוטים אך ניתן להטיל חיובים או צווי הגבלה; ומהו גדרן של הרחקות דרבנו תם, אשר אינן מכות בגופו של האיש אלא פרישת הציבור ממנו? עוד יש לברר כיצד משתלבים הכלים שנקבעו בחוק המדינה בתוך גודי הכפייה ההלכתיים, בלי שהכלי יהפוך לעיקר והעיקר לטפל.

א. "גט מעושה בישראל": המשנה שהעמידה את הגבול

שנינו במשנה בגיטין (פ"ט מ"ח): "גט מעושה, בישראל כשר ובגויים פסול; ובגויים חובטין אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך". ובגמרא שם (פח ע"ב) פירש שמואל את הדברים: "גט מעושה בישראל, כדן כשר, שלא כדן פסול ופוסל; ובגויים, כדן פסול ופוסל, שלא כדן אפילו ריח הגט אין בו". הרי שאין הכפייה נידונת רק לפי עוצמתה, אלא בראש ובראשונה לפי מקור סמכותה ולפי צדקת הדין שמכוחו הופעלה.

שתי תיבות הן אפוא כל התורה על רגל אחת: **כדן ושלא כדן**. כשהדין נותן לכופ, מעשה בית הדין אינו בא לעקור את רצון המגרש אלא להעמידו על חיובו. וכשהדין אינו נותן לכופ, גם אם האיש הוציא מפיו "רוצה אני", יש לחוש שאין פיו ולבו שווים. נמצא שהשאלה אינה אם הלחץ נעים או קשה, אלא אם התורה מסרה לבית הדין כוח זה במקרה המסוים ובמידה המסוימת.

וכך נפסק בשולחן ערוך (אבן העזר קלד, ה): אם אנסוהו שלא כדן, הגט פסול; ואם כדן, "כגון שהוא חייב להוציא ואינו רוצה, ואנסוהו בית דין עד שהוציא, הוי גט". ולהלן (שם סעיף ז) החמיר המחבר שאם אנסוהו ישראל שלא כדן, אף שאמר "רוצה אני" ואף שביטל מורעה, הגט פסול. חומרה זו אינה פרט צדדי בסדר הגט, אלא גדר השומר על קדושת היוחסין, שלא להתיר אשת איש בכוח שאין לו יסוד מוצק.

ב. כיצד נעשה האונס לרצון: "עד שתשש יצרו"

במסכת ערכין (כא ע"א) למדנו בקרבנות: "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני"; וכן בגיטין נשים, במקומות שאמרו חכמים שכופין. הסוגיה בבבא בתרא (מח ע"א) קושרת דין זה לדיני אונס וגמירות דעת, ומעלה את השאלה כיצד אמירה הנולדת מתוך כפייה יכולה להיחשב רצון. אין זו הערמה בלשון, אלא בירור עמוק בטיב רצונו של בן ישראל.

הרמב"ם (הלכות גירושין ב, כ) כתב את יסוד היסודות: "מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני". ובהמשך ביאר שאין קוראים אנוס למי שנלחץ לעשות דבר שהוא מחויב בו מן התורה; שהרי ישראל זה רוצה בעומק נפשו להיות מישראל, לעשות את המצוות ולהתרחק מן העבירות, אלא שיצרו תקפו. "וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גירש לרצונו".

אולם דברי הרמב"ם עצמם כוללים את סייגם: דווקא "מי שהדין נותן". אין לומר שכל לחץ מגלה תמיד רצון פנימי. במקום שאין חיוב לכופ, הכפייה אינה מסלקת יצר רע אלא כובשת את רצון המגרש; והרמב"ם מסיים שאם לא היה הדין נותן לכופ וטעו בית הדין ואנסוהו, הגט פסול, ואם אנסוהו גויים שלא כדן אינו גט. נמצא שטעם הרצון הפנימי אינו היתר כללי ללחץ, אלא ביאור לכוחו של בית הדין במקום שכבר הוכרע כדן שיש לכופ.

ג. שלוש מדרגות שאסור לערבן: מצווה, חיוב וכפייה

בלשון פסקי הדין מצויות מדרגות שונות: לעיתים נאמר שמצווה לגרש; לעיתים שהבעל חייב לגרש; ולעיתים שכופין אותו להוציא. אין אלו חילופי מליצה בלבד. כל לשון עשויה לשקף מסד הלכתי אחר ולהוליד דרך אכיפה אחרת. הרמ"א (אבן העזר קנד, כא) הביא שיש אומרים שכל מקום שלא נאמר בתלמוד בפירוש "כופין להוציא", אלא "יוציא" בלבד, אין כופין בשוטים, אלא אומרים לו שחכמים חייבוהו להוציא, ואם אינו מוציא מותר לקרותו עברייני.

הרא"ש, כפי שהביאו הטור (אבן העזר קנד), הזהיר כי במקום פלוגתא רבותינו "ראוי להחמיר שלא לכוף בשוטים, שלא יהא הגט מעושה". אין משמעות הדבר שהדיין עוצם עיניו מצערה של האשה. אדרבה, דווקא מפני שהוא מבקש גט המוציא אותה לחירות גמורה, עליו להיזהר שלא יינתן גט שפגמו כרוך בעקבה. "מתון מתון ארבע מאה זו"י שו"א"; ובענייני ערווה, המתניות אינה רפיון אלא אחריות.

אף לשון "חיוב" אינה הופכת מאליה לכפייה גופנית. יש שהחיוב ברור, אך הראשונים נחלקו אם הוא מן המקרים שבהם נמסר כוח כפייה; ויש שהפסק קורא לבעל לקיים מצווה ולחדול מעיגון, בעוד אמצעי האכיפה יהיו מן הסוג שאינו עושה את הגט למעושה. לכן חייב פסק הדין לנמק: מהי עילת הגירושין, באיזו מדרגה היא עומדת, ומהו מקורו של כל אמצעי שמבקשים להפעיל.

ד. "אלו שכופין להוציא": המקרים המפורשים

במשנה כתובות (עז ע"א) נמנו בעלי מומים ומלאכות מסוימות שכופין אותם להוציא: מוכה שחין, בעל פוליפוס, מקמץ, מצרף נחושת ובורסי. הגמרא דנה אם האשה ידעה וקיבלה, ובאילו מקרים המיאוס והסכנה עומדים בעינם. השולחן ערוך (אבן העזר קנד) סידר את המקרים שבהם כופין או מחייבים: מומים קשים, מניעת עונה, אי-פרנסה בנסיבות מסוימות, נישואין בעבירה, שהייה עשר שנים בלא ולד ובאה מחמת טענה, ועוד פרטים רבים התלויים במחלוקות הראשונים ובנסיבות המעשה.

מכאן למדנו שאין "סרבנות גט" שם של עילת כפייה אחת. תחילה בא פסק הדין המהותי: האם קיימת עילה הלכתית לגירושין, ומה דינה. רק לאחר מכן באה שאלת הסירוב לקיים את הפסק. סירובו של מי שחייבוהו כדין אינו יוצר למפרע עילת כפייה שלא הייתה; אך הוא עשוי להצדיק הפעלת האמצעים שהתורה והפוסקים התירו באותה מדרגה.

עוד למדנו מדברי הפוסקים שאין לדמות מילתא למילתא בלא עיון. מום שהיה קודם הנישואין אינו תמיד כמום שנולד אחריהם; מי שמבטל עונה אינו כמי שנמנע מחמת אונס; מי שמורד כדי לצער אינו כמי שאינו מסוגל לקיים את חיוביו; וטענה שנתבררה בעדים ובאומדנא חזקה אינה כטענה ערטילאית. הדיין אינו מפעיל "ארגז כלים" על שם התיק, אלא פוסק דין באנשים שלפניו, לאחר שמיעת הטענות ובירורן.

ה. מחלוקת הראשונים בטענת "מאס עלי"

נקודת המבחן החריפה ביותר היא טענת "מאס עלי". הרמב"ם (הלכות אישות יד, ח) פסק שאשה האומרת "מאסתיהו ואיני יכולה להיבעל לו מדעתי" — כופין אותו להוציא לשעתו, "לפי שאינה כשבויה שתביעל לשנוי לה". לשונו נוקבת: קשר הנישואין אינו בית אסורים, ואין אדם קונה בגופה של אשתו זכות להתעלם ממאסות אמיתית שאינה מאפשרת חיי אישות.

אולם רבנו תם ובעלי התוספות חלקו. בתוספות כתובות (סג ע"ב, ד"ה אבל אמרה מאס עלי) פירשו שאין כופין את הבעל ליתן גט, והביאו טעמים וראיות לחשש שמא תינתן עין באחר ולכך שאין להוציא אשת איש בלא מקור כפייה ברור. הרא"ש כתב בתשובה (כלל מג סימן ח, והובא בטור אבן העזר עז) שאף שהרמב"ם סבר לכוף, רבנו תם ור"י חולקים עליו, וראוי להתרחק "עד הקצה האחרון" מהכרחת גט במקום זה, כדי שלא להיכנס בין הרים גדולים ולהרבות ממזרים בישראל.

השולחן ערוך (אבן העזר עז, ב) פסק את דיני המורדת והאומרת מאס עלי בעיקר ביחס לכתובה ולנכסים, ולא פסק שכופין את הבעל מכוח הטענה לבדה. הרמ"א הוסיף פרטים בדינא דמתיבתא ובאמתלא מבוררת. בפסיקת בתי הדין נידונות אפוא לא רק המילים "מאס עלי", אלא אמיתות הטענה, עילות נוספות, התנהגות הצדדים, הסיכוי לשלום בית והצטברות נסיבות העשויות להביא לחיוב גט מכוח יסודות אחרים.

וזהו פלא ההשגחה שבהשתלשלות ההלכה: רבנו תם, מן המחמירים הגדולים נגד כפייה בטענת מאס עלי, הוא אשר סלל דרך אחרת — הרחקת הציבור מן המסרב — כדי שלא תנעל דלת בפני האשה, ובה בעת לא ייפגם רצון הגט בכפייה האסורה.

ו. עצת רבנו תם: לא רדייה בגופו אלא פרישת הציבור

בספר הישר (חלק התשובות סימן כד) כתב רבנו תם, לאחר שדחה את הכפייה בטענת מאיס עלי, שאם החכמים מסכימים בדבר יגזרו על בני הקהילה שלא לדבר עם האיש, לא לשאת ולתת עמו, לא לארחו, להאכילו ולהשקותו, ללוותו ולבקרו בחוליו, עד שיגרש. והוסיף שאין זו כפייה עליו, שכן אין מכים אותו ואין מנדין אותו בגופו; הציבור הוא שפורש ממנו, ואם ירצה יוכל לעקור למקום אחר. דברים אלה נתקבלו בשם "הרחקות דרבנו תם".

הרמ"א (אבן העזר קנד, כא) פסק: "וכל מקום שאין כופין בשוטים, אין מנדין אותו גם כן"; ומכל מקום יכולים לגזור על ישראל שלא לעשות לו טובה או לשאת ולתת עמו, ואף החמיר בדוגמאות נוספות, ובלבד שלא ינדהו. יסוד ההבחנה הוא בין רדייה המופנית אל גופו של הבעל — עשה כך ואם לאו תיענש — לבין גדר שהציבור גודר את עצמו ואומר: אין אנו חייבים להיטיב עם מי שאינו שומע לדברי חכמים ומעכב את זולתו.

אין ההבחנה פשוטה בכל דור ובכל צורה. הפתחי תשובה (אבן העזר קנד ס"ק ל) אסף את דיוני האחרונים: המהריב"ל חשש שהרחקה קשה עלולה להיות חמורה מנידוי; ומאידך רבים סמכו על דברי רבנו תם, הסמ"ק ומהרי"ק בתנאים הראויים. גם בהבנת טעם ההיתר נחלקו: יש שהדגישו שביד האיש להינצל בהעתקת מקומו, ויש שהדגישו שאין עושים בו מעשה רע אלא נמנעים מעשיית טובה. הבדל זה עשוי להשפיע על אמצעים בני זמננו, שבהם אין תמיד מקום אחר שאליו יוכל האדם ללכת ואין תמיד ההרחקה פסיבית בלבד.

ז. בין נידוי להרחקה ובין מניעת טובה לשלילת זכות

נידוי מטיל מעמד הלכתי בגוף המנודה ומחייב את סביבתו לנהוג בו דיני נידוי; לכן כתבו המרדכי והרמ"א שבמקום שאין כופין, אין מנדין. הרחקה, לפי צורתה המקורית, פונה לציבור: אל תעשו עמו טובה ואל תקרבוהו. אך כאשר מונעים מאדם רישון, סוגרים בפניו חשבון, שוללים ממנו יכולת תעסוקה או אוסרים אותו, אין זו עוד אותה פעולה פשוטה של שכן שאינו מארח את חברו.

אין מכאן שהכלים החדשים אסורים, שהרי יש מהם שהמחוקק ובתי הדין בנו על יסודות הלכתיים נוספים: סמכות בית הדין לכופף במקום שהדין נותן; חיובים ממוניים קיימים; כפיית ציות; ולעיתים הרחבה ממוסדת של רעיון ההרחקה. אך אין לקרוא לכל סנקציה "הרחקת רבנו תם" ובכך לפטור את הבירור. שם הלכתי אינו מטרה אמצעי מעצמו; צריך לבחון את מהותו, עוצמתו, זיקתו הישירה למתן הגט, יכולת ההיחלצות ממנו והעילה שבפסק.

גם באונס ממון מצינו דיון רחב. הרמ"א (אבן העזר קלד) כתב שקנס שקיבל אדם על עצמו אם לא יגרש אינו בהכרח אונס, הואיל והוא יכול לשלם ולא לגרש; ולעומת זאת כפייה ממונית שהוטלה עליו כדי להוציא ממנו גט עלולה להיחשב אונס. בתשובות האחרונים נדונו אונס ממון מרובה, ממון מועט, חיוב שהיה קיים ממילא והצעה להיטיב עמו אם יגרש. באגרות משה (אבן העזר חלק א סימן קלד; חלק ד סימן קו) הבחין הגר"מ פיינשטיין בין עונש ממוני המכוון לכפות גט לבין מצב שבו אדם בוחר לתת גט כדי לזכות בטובה או להיחלץ ממצב שלא נוצר לשם כפייתו. כל מקרה נידון לפי צורתו ולא לפי כותרתו.

ח. החוק אינו פוסק הלכה, אך הוא נותן יד לביצועה

חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-1995, מסר לבתי הדין אפשרות להטיל צווי הגבלה: עיכוב יציאה מן הארץ, מגבלות דרכון ורישיון נהיגה, הגבלות עיסוק וחשבון בנק, פגיעה בגמלה בנסיבות הקבועות בחוק, מאסר והוראות נוספות. בתיקון שנחקק בשנת תשפ"ד נוסף סעיף מיוחד המאפשר לבית הדין להכריז כי הרחקות דרבנו תם יחולו על מי שניתן נגדו פסק הדין, ואף על מי שמפציר בו להפר את הפסק או גורם לו לכך; והחוק מנה בין הדוגמאות צירוף למניין, שיחה, משא ומתן, אירוח וביקור חולים.

אולם הסמכות המשפטית להוציא צו אינה מקור עצמאי להיתר ההלכתי של הגט. החוק מעמיד כלי ביצוע בידי בית הדין; בית הדין הוא שחייב לקבוע, על פי דין תורה, אם ראוי להשתמש בו ובאיזו מדרגה. אף לשון החוק מבחינה בין לשונות פסק שונות ומותירה לבית הדין לקבוע אם הפסק מאפשר צו. ההכרעה ההלכתית צריכה אפוא להקדים את ההפעלה המנהלית: תחילה "דין", ואחר כך "שוטר".

הדיווח השנתי שהוגש בתמוז תשפ"ו מעורר לברכה את עצם המעקב: פסק גירושין אסור שיישאר אות מתה. אבל המעקב הראוי אינו מונה צווים בלבד; הוא בודק אם התקיימו דיונים בזמן, אם האמצעי תאם את מדרגת הפסק, אם נבחנה יעילותו, אם הצו עודנו נצרך, ואם ניתן הגט מתוך מסגרת הלכתית כשרה. כך נעשה החוק משמש בקודש ולא מחליף את הקודש.

גם כאשר החוק מונה רשימה רחבה של הגבלות, אין הכרח שכל הרשימה תוטל כאחת. יש צו המונע בריחה מן הארץ, יש צו הפוגע בכוחו הכלכלי של הסרבן, ויש צו הבא להוציאו מן השלווה החברתית שבה הוא ממשיך את חייו בעוד אשתו אסורה בכבליה. לכל אחד יחס אחר אל רצון הגט. לעיתים דווקא צו ממוקד, שנומק ונקצב בזמן, מועיל יותר ממערכה כוללת; ולעיתים סרבן קשה עורף אינו שומע עד שנאספים כמה אמצעים יחד. "חנוך לנער על פי דרכו" אינו ראייה לדיני כפייה, אך הוא משל נכון למלאכת הדין: לבחור את הדרך הנוגעת בסיבה האמיתית לסירוב, ולא להכות סביב לה.

ראוי גם להפריד בין תכלית עונשית לתכלית של כפיית ציות. מטרת הצו אינה נקמה על העבר אלא הבאת הפסק לידי קיום. על כן, כאשר ניתן הגט, פוקע בדרך כלל טעמו של הלחץ המכוון לנתינתו; וכאשר מתברר שהצו אינו מקרב את הגט אלא מחזק את העקשנות או פוגע בצדדים שלישיים בלא תועלת, יש לשוב ולעיין. כוח בית הדין גדול דווקא כשהוא נתון במשקל ובמשורה.

ט. לחץ מאדם שלישי ותביעות חיצוניות

סוגיה קשה מתעוררת כאשר הלחץ אינו בא מבית הדין: בני משפחה, מעסיק, קהילה, ערכאה אחרת או תביעה כספית נפרדת מפעילים על הבעל לחץ כדי שייתן גט. במשנה נאמר שכפייה בידי גויים כשרה רק כאשר אומרים לו "עשה מה שישאל אומרים לך", כלומר שהם משמשים מקל ורצועה של בית דין ישראל הפועל כדין. מכאן חומרת פעולה עצמאית שאינה נשענת על פסק הלכתי ברור.

הריב"ש (סימן קכז) והפוסקים שבאו אחריו דנו בכפייה לקיים חיוב אחר — כגון עונה או כתובה — שמתוכה בחר האיש לגרש. הטור והבית יוסף (אבן העזר קלד) הביאו חילוקים בין כפייה ישירה "תן גט" לבין כפייה כדין על חיוב אחר, שהאיש יכול להיפטר ממנה בדרך של גירושין. אולם גם כאן אין היתר גורף: אם החיוב האחר אינו כדין, אם הוא נוצר רק כדי ללחוץ על הגט, או אם האיום עומד בעינו עד שייתן גט, עלול הדבר לחזור לדין עישוי.

לפיכך אין לבעל דין או למייצגו לזום לחץ חיצוני בלא תיאום עם בית הדין המסדר את הגט. אפילו כוונה טובה להציל מעגונות עלולה לקלקל אם נוצר אונס שבית הדין לא שקל. כאשר קיימת תביעת נזיקין, התחייבות כספית, סנקציה תעסוקתית או איום בפרסום, על מסדרי הגט לברר אם הלחץ הוסר, אם ניתנה מחילה או הקפאה, ואם רצון המגרש עומד בפני עצמו. בענייני גיטין אין אומרים "המטרה מקדשת את האמצעים"; האמצעי הכשר הוא חלק מקדושת המטרה.

י. גם למסייע לסרבנות יש דין וחשבון

לעיתים אין הסרבן עומד לבדו. בן משפחה, רב שאינו מכיר את התיק או יועץ אינטרסנטי מלבה את התנגדותו, מבטיח לו שיוכל להתיש את הצד השני, או מתנה את הגט בקבלת ממון שאינו מגיע לו. כבר אמרו חכמים "לפני עור לא תתן מכשול", ומי שמחזק ידי מעגן עלול להיות מסייע לדבר עבירה ולגרימת צער מתמשך.

החוק בן זמננו מאפשר לבית הדין, בתנאים שנקבעו, להחיל הכרזה של הרחקות גם על מי שמפציר בסרבן להפר את פסק הדין או גורם לו לכך. חידוש זה מחייב משנה זהירות: אין להפוך מחלוקת משפחתית לעילה להחרמת צד שלישי על סמך שמועה; אך כאשר בית הדין משתכנע בראיות שאדם הוא המנוע של הסרבנות, אין הוא יכול להסתתר מאחורי גבו של בעל הדין. "ידינו לא שפכו את הדם הזה" נאמר רק לאחר שזקני העיר בדקו שלא פטרוהו בלא מזון ובלא ליווי; אף כאן מוטלת אחריות על הסביבה שלא להזין את העיגון.

יא. סדר ראוי לבית הדין קודם הטלת צו

1. **ביורר העילה:** לפרט את העובדות שהוכחו ואת מקור הדין לגירושין, ולא להסתפק בכך שהנישואין התרוקנו מתוכם.
2. **קביעת מדרגת הפסק:** לכתוב אם מדובר בהמלצה, מצווה, חיוב או כפייה, ומהן השלכות הלשון לפי הפוסקים שעליהם נשען ההרכב.
3. **הבחנה בין האמצעים:** כפייה גופנית, מאסר, חיוב ממוני, שלילת זכות והרחקה חברתית אינם דבר אחד. לכל אחד מקור, עוצמה ותנאים משלו.
4. **מידתיות הלכתית:** להתחיל, במקום שהדין מאפשר, באמצעי שהחשש ההלכתי בו מועט ושיש בו סיכוי ממשי להועיל, ולא להכביד רק מפני שהכלי מצוי.

5. **שמיעת הצדדים:** לאפשר לבעל להשמיע מדוע לא קיים את הפסק, לברר אם יש טענה עניינית הטעונה הכרעה, ולהפריד בין בירור זכות לבין סחטנות.
6. **מניעת לחץ פרוע:** להבהיר לבני משפחה ולמייצגים שאין להוסיף איומים, קנסות או פרסום מעבר למה שהורה בית הדין, בלי לקבל החלטה נוספת.
7. **דיון מעקב:** לבדוק בתוך זמן קצוב אם הצו פועל, אם יש צורך לשנותו ואם המשך קיומו עדיין תואם את פסק הדין. צו שאבד עליו הכלח אינו נעשה קדוש מחמת שנחתם.
8. **בדיקת הרצון בסידור הגט:** סמוך לכתיבה ולנתינה לברר מודעות, להסיר אונס פסול ולוודא שהבעל אומר ונותן כדין. שלב זה אינו טקס אלא חומת הכשרות האחרונה.

יב. חובת המייצג: להציל בלי לקלקל

טוען רבני או עורך דין המייצג מעוכבת גט חייב לפעול בנחישות, אך נחישות של תורה יודעת גם גבול. עליו להעמיד לפני בית הדין תשתית עובדתית מלאה לעילת הגירושין, לבקש פסק מנומק ומדורג, ולהציע אמצעי המתאים למדרגה שנקבעה. לא די לדרוש "כל הסנקציות", יש להסביר מדוע האמצעי המסוים מותר ועשוי להועיל.

ומנגד, המייצג את הבעל אינו רשאי להפוך את הזהירות מגט מעושה לקרדום לעיגון. אם בית הדין חייב בגט, חובה להסביר ללקוח את חומרת המריית פיו, את האיסור לצער ואת האחריות לנזק הנמשך. טענה הלכתית אמיתית יש להגיש בכבוד ובמקורות; אך משא ומתן שנועד לסחוט ויתורים שאינם קשורים לגט הוא חילול השם ועיוות הדין. "ציון במשפט תפדה" — במשפט, לא בהתשה.

בשני צדי המתרחש נכון לבקש כי הסכמות ממוניות יופרדו מן הגט ככל האפשר, ינוסחו כך שלא יטילו אונס פסול, ויבדקו בידי מסדרי הגט. פעמים שפשרה ממונית ראויה מכבה את אש המחלוקת ומביאה רצון; ופעמים שתנאי כספי הוא עצמו האונס. ההבדל מצוי בפרטים, בגמירות הדעת ובשאלה מי יצר את הלחץ ולא יזוז תכלית.

יג. העולה מן הדברים

- א. כפיית גט כשרה רק במקום שהדין נותן לכוח. עצם העובדה שהנישואין הגיעו לקצם או שהסרבנות קשה אינה מחליפה בירור עילה הלכתית.
- ב. יש להבחין בין מצווה לגרש, חיוב לגרש וכופין להוציא. מחלוקת הפוסקים מחייבת זהירות יתרה, מפני שגט מעושה שלא כדין פוגע בעצם ההיתר.
- ג. הרחקות דרבנו תם נולדו כדרך ביניים: הציבור פורש מן המסרב בלי נידוי ובלי רדייה בגופו. פסק הרמ"א נותן להן מקום, אך האחרונים דנו בגבולותיהן ובעוצמתן.
- ד. צווי ההגבלה שבחוק הם כלי חשוב לקיום פסקי הדין, ואף הרחקות דרבנו תם עוגנו בו במפורש; אולם ההיתר ההלכתי והמידה הנכונה נקבעים בידי בית הדין על פי דין תורה, ולא מכוח החוק לבדו.
- ה. לחץ חיצוני, תביעה ממונית או סנקציה מצד שלישי עלולים להשפיע על כשרות הגט. אין להפעילם בלי בירור ותיאום עם בית הדין.
- ו. הדרך הישרה היא פסק מנומק, סיווג ברור, אמצעי מדוד, מעקב רצוף ובדיקת רצון מחודשת בעת סידור הגט. כך מתקיימים יחד "לא תגורו מפני איש" עם "ושפטתם צדק": כוח להציל מעיגון, ויראה שלא לפרוץ את גדרי היוחסין.

מקורות עיקריים לעיון

- משנה גיטין פ"ט מ"ח; בבלי גיטין פח ע"ב; ערכין כא ע"א; בבא בתרא מח ע"א; כתובות
- תוספות כתובות סג ע"ב ד"ה אבל אמרה מאיס עלי; ספר הישר לרבנו תם, חלק התשובות סימן כד.
- שו"ת הרא"ש כלל מג סימן ח; טור ובית יוסף אבן העזר סימנים עז, קלד וקנד; שו"ת הריב"ש סימן קכו.
- רמב"ם, הלכות גירושין ב, כ; הלכות אישות יד, ח; מגיד משנה שם.

- שולחן ערוך אבן העזר עז, ב; קלד, ה-ח; קנד, כא; רמ"א שם; בית שמואל קנד ס"ק לה; פתחי תשובה קנד ס"ק ל.
- חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-1995, ובפרט סעיף 33; הדיווח השנתי לפי סעיף 13 לחוק, תמוז תשפ"ו.
- שו"ת מהרי"ק שורש קלה; שו"ת מהריב"ל חלק ב סימן יח; שו"ת אנרות משה אבן העזר חלק א סימן קלד וחלק ד סימן קו.

זכויות וייחוס: כל הזכויות שמורות להרב יצחק דן גרונברגר. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו או לעבדו עיבוד מהותי בלי רשות בכתב. בציטוט קצר ומידתי יש לציין: "הרב יצחק דן גרונברגר, משפט יצחק, גיליון 36", ולצרף הפניה לאתר grunberger-law.co.il.

הדברים נכתבו לעיון תורני כללי ואינם פסק הלכה או ייעוץ משפטי בתיק מסוים. דיני כפיית גט חמורים ותלויים בפרטי המקרה, בראיות ובהכרעת בית דין מוסמך.

